

Nätverket Svenska Kulturlandskap

Samlat brukande av olika markslag

Temadag i Östra Vätterbranterna i Jönköpings län
7 juni 2017

Minnesanteckningar

Genomförande av träffen

Temadagen leddes av Ådel Franzén vid [Jönköpings läns museum](#) och Claes Hellsten vid föreningen [Biosfärområdet Östra Vätterbranterna](#), tillsammans med brukarna på Månsabola, Sten och Anja Dahlhög. Vi tittade tillsammans på landskapet och på olika markslag, både inägomarker och utmarker.

Hur kan man arbeta med ”samlat brukande av olika markslag”?

Ett antal utgångspunkter ges i [dokumentationen från 2016](#). Fler aspekter som kan vara viktiga att få med sig:

Se till hela bygdens historia

Varje landsända och trakt har sin speciella historia. De naturgivna förhållandena, såsom berggrund, jordar, vattendrag, nederbörd m.m., skapar förutsättningar för hur byar och gårdar är placerade, och vilken typ av marker som har varit viktigast för försörjningen. Under historiens gång har det utvecklats vidare till kulturtraditioner. På så sätt kan man t.ex. befina sig i en bygd med ensädes-, tvåsädes- eller tresädesbruk. Allt det här har stor betydelse för hur de olika markslagen har samverkat med varandra i det samlade brukandet.

Östra Vätterbranterna, som ligger i nordvästra Småland och upp mot sydvästra Östergötland, har sina särskilda mönster. Tidigt etablerades ensamgårdar med sina inägor kring sig. Mellan dem låg stora utmarksområden. Gårdarna har ofta partsdelats och till slut blivit byar. De ligger på så sätt spridda i landskapet, snarare än i samlade stråk. Förutsättningarna ledde till ett boskapsbaserat brukande, med små åkrar, ängsmarker med stora mängder hamlade träd, och ett mångsidigt nyttjande av utmarkerna.

Ormenäs: betesbacke och fuktiga slättermarker intill vattendrag

Månsabola: luckhuggning i skogsbetet i utmarken

Tillämpa där du befinner dig

Med kunskaper om bygdens särdrag som utgångspunkt, kan man komma ännu längre med tolkning av äldre kartmaterial. Har man möjlighet kan man sedan utifrån det göra val av markanvändning i olika skiften. I de flesta fall så gynnas natur- och kulturvärdena i markerna av att man ansluter till den traditionella markanvändningen, både när det gäller brukandet och var gränser går. Finns dessutom möjlighet att välja djurslag, och kombinationer av dem, så är det förstås gynnsamt.

Lyckas man med allt detta så har man kommit långt. Därutöver kan det i vissa fall finnas möjligheter att komma ännu lite längre. Ett exempel är om man inte kan bedriva slåtter i gamla ängsmarker, utan istället håller dem öppna med bete. Då kan man gynna slåttermarksfloran genom att släppa djuren senare under säsongen, eller stegvis, i både tid och rum, över markerna. Ibland kan det behöva kombineras med betesputsning, om inte för mycket sten lägger hinder i vägen. Man kan säga att ju mer man kan vara närvarande i sina marker, titta till förändringar, justera och anpassa, desto bättre.

Vanligtvis är själva strävan efter småskalighet, variation och mosaikstruktur i markerna ett mål i sig. Detta eftersom 1900-talets brukande gått i motsatt riktning på så många platser i vårt land.

Månsabola: en betesmark där betesdriften har anpassats för att gynna slåttermarksfloran

Skapa samlade lösningar för ett landskapsavsnitt

Biosfärområdet Östra Vätterbranterna är ett mycket gott exempel på hur framgångsrikt det kan vara att arbeta på det här sättet. Man kan samla människor som är kunniga inom ett antal olika frågor, såsom kulturmiljövård, naturvård, agrarhistoria, jordbruk, skogsbruk, besöksnäring, livsmedel och mycket annat. Man kan på så sätt få brukare, myndigheter, ideella krafter och andra i trakten att mötas. Redan det är en stor vinst i sig. Med ett givet område som fokus skapas möjligheter till samverkan och lösningar som annars är svåra att nå fram till.

Några viktiga lärdomar är att sånt här måste få ta mycket tid. Det gäller att börja i liten skala, skapa inspirerande exempel och utifrån dem utveckla över tid. Samtal och andra former av kommunikation är en stor och viktig del av processen – det måste få ta mycket plats. Och inte minst gäller det att ta vara på och stödja de eldsjälarna som förhoppningsvis finns där: de som är närvarande på plats, som drivs av inspiration och lust, och som är beredda att gå lite utanför det invanda och söka nya vägar.